

Türkiye Göç Araştırmaları Merkezi
(TÜGAM)

Kavram Analizi: Çocuğun Yüksek Yararı

Şevval Nur Acuner

2025/15

www.gocvakfi.org | info@gocvakfi.org

KAVRAM ANALİZİ:
ÇOCUĞUN YÜKSEK YARARI

(2025/15)

YAZAR:

Şewal Nur Acuner

TÜRKİYE GÖÇ ARAŞTIRMALARI MERKEZİ (TÜGAM)

GRAFİK TASARIM:

Ruha Medya A.Ş.

E ISBN:

978-625-5830-15-9

Göç Araştırmaları Vakfı

Hacettepe Mahallesi Fener Sokak No: 5

06230 Altındağ/Ankara, Türkiye

Tel.: (0312) 473 76 11

Fax: (0312) 473 79 14

Kitapçığın tüm yayın hakları Göç Araştırmaları Vakfına aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

GÖÇ ARAŞTIRMALARI VAKFI
MIGRATION RESEARCH FOUNDATION
مركز دراسات الهجرة

İçindekiler

Giriş	2
“Çocuğun Yüksek Yararı”nın Kavramsal Çerçevesi	3
Çocuğun Yüksek Yararı: Hak, Usul ve Yorum İlkesi	5
Sonuç	7
Kaynakça	8

Giriş

Çocuğun yüksek yararı ilkesi, çocuk haklarına ilişkin uluslararası hukukun temel ilkelerindendir. Çocuğun yüksek yararı, çocukla ilgili tüm yargısal, idari ve diğer işlemlerde öncelikli olarak dikkate alınması gereken temel ilkedir. Bu ilke, her durumda çocuğun yaşam hakkının, gelişiminin ve esenliğinin en üst düzeyde korunmasını amaçlamaktadır. İlkenin önemi, çocukların gelişimsel özellikleri, kırılganlıkları ve özel ihtiyaçlarından kaynaklanmaktadır. Zira çocuklar, karar alma süreçlerinde sesi en az duyulan ve en çok korunmaya muhtaç toplumsal grupların başında gelmektedir. Bağlayıcı olmayan 1959 tarihli Çocuk Hakları Bildirgesi ile ilk kez evrensel düzeyde ortaya konulan bu yaklaşım, 1989 tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS) ile uluslararası hukuk açısından normatif bir çerçeveye kavuşmuştur. Böylece çocuklar, yalnızca korunmaya muhtaç varlıklar değil hak öznesi ve aktif haklara sahip bireyler olarak merkezî bir konuma yerleştirilmiştir. (Çopur, 2021, s.12). ÇHS'nin 3. maddesinde düzenlenen bu ilke, ayırım gözetilmeksizin tüm çocukların yararını korumayı hedeflemektedir. Çocuk Hakları Komitesi'nin 5 No'lu Genel Yorumu, devletlerin kendi topraklarında bulunan her çocuğa -vatandaşlık veya göçmenlik statüsüne bakılmaksızın- ÇHS'nin sağladığı tüm hak, koruma ve güvenceleri tanımasını zorunlu kılmaktadır. Nitekim aynı husus, ÇHS'nin 2. maddesinde düzenlenen ayırmacılık yasağıyla da açıkça güvence altına alınmıştır (Keskin, 2022, s.168).

“Çocuğun Yüksek Yararı”nın Kavramsal Çerçevesi

ÇHS'nin İngilizce metninde geçen “the best interests of the child” ifadesi, resmî Türkçe çeviri metninin 3. maddesinde “çocuğun yararı” olarak tercüme edilmiştir. Buna karşılık sözleşmenin 9., 18. ve 21. maddeleri gibi bazı hükümlerinde “çocuğun yüksek yararı” ifadesi tercih edilmiştir (Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 1989). Resmî çeviri metinlerde “çocuğun yüksek yararı” ifadesi tercih edilmekle birlikte, Türkçe literatürde bu kavramın yanı sıra “çocuğun üstün yararı” ifadesine de sıklıkla rastlanmaktadır. Öyle ki bazı araştırmacılar, kavramın “çocuğun yüksek yararı” değil, “çocuğun üstün yararı” biçiminde ifade edilmesinin daha doğru olacağını savunmaktadır. Çünkü “üstün” ifadesi, özgün metindeki “the best” kavramını daha iyi yansıtmakta ve yarar çatışmalarında çocuğun yararına öncelik verilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Böylece kavramın koruyucu boyutu güçlendirilmektedir (Hazar, 2022, s.652).

Türkçeye ‘yarar’ olarak çevrilen “Interests” ifadesinin çoğul kullanımı, kavramın yorumunda belirleyici bir unsurdur. Bu kullanım, Sözleşme’nin çocuğun yararını tek bir boyutla sınırlamadığını ve yaşamının farklı alanlarında ortaya çıkan çok yönlü menfaatlere işaret ettiğini göstermektedir. Dolayısıyla kavram, çocuğa ilişkin çeşitli yararların tümünü dikkate almayı ve bunların bütüncül biçimde değerlendirilmesini gerektirmektedir (Şirin, 2019, s.220). Ayrıca Sözleşmede kullanılan “child” kavramı 18 yaşından küçük herkesi kapsamaktadır (BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 14, 2013) Dolayısıyla ilkenin uygulama alanı, tüm çocukların farklı yaş ve gelişim düzeylerindeki ihtiyaçlarını içerecek biçimde geniş yorumlanmalıdır.

“Interests” ve “child” kavramlarının açıklanmasının ardından, “the best” (yüksek/üstün) sıfatının ifade ettiği iki dengeleme boyutuna değinmek gerekir. Bunlardan ilki çocuğun kendi yararları arasındaki önceliğin belirlenmesi, ikincisi ise çocuğun yararının kamu yararı gibi diğer menfaatlerle dengelenmesidir. İlk olarak, çocuğun kendi yararları arasındaki dengelemede hangi yararın ‘yüksek/üstün’ kabul edileceğine dair net bir ölçüt bulunmamaktadır. Çocuğun mevcut ve geleceğe yönelik yararları arasındaki çatışmalar ile farklı kültürel yaklaşımlar, toplumsal değerler gibi etkenler bu belirsizliği daha da derinleştirmektedir (Freeman, 2007, s.1-5). Bu bağlamda kavram, genel ve soyut bir

tanım yerine, her somut olayda çocuğun bireysel koşulların dikkate alınmasını gerektiren esnek bir değerlendirme çerçevesi sunmaktadır (Takács, 2022, s.99).

“The best” sıfatının diğer menfaatlerle dengeleme boyutu ise esasen Sözleşme’nin 3. maddesinde geçen “a primary consideration” ifadesiyle şekillenmektedir. Sözleşme metninin Türkçe çevirisinde “temel düşünce” olarak kullanılan bu ifade ilkenin uygulamadaki ağırlığını belirlemektedir. Temel tartışma, çocuğun yararının diğer menfaatler karşısında mutlak bir üstünlük olarak mı yoksa öncelikli dikkate alınması gereken unsurlardan biri olarak mı konumlandığı üzerine yoğunlaşmaktadır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin 3. maddesinde yer alan “a primary consideration” (öncelikli düşünce) ifadesi, çocuğun yüksek yararının konumunu belirleyen temel unsurdur. 1989 tarihli ÇHS’nin müzakere sürecinde, 1959 Bildirisi’nde çocuğun üstün yararını ifade eden “paramount consideration” (üstün düşünce) kavramının korunup korunmaması ve bunun yerine “a primary consideration”ın ikame edilip edilmeyeceği tartışma konusu olmuştur. “Paramount consideration”ın mutlak üstünlük anlamı taşıması nedeniyle bu seçenek reddedilmiş ve çocuğun üstün yararını tanımlamak üzere “a primary consideration” ifadesi benimsenmiştir. Böylece, çocuğun yararı her durumda öncelikli bir ölçüt olarak kabul edilmiş ancak mutlak üstünlük düzeyine çıkarılmamıştır (Freeman, 2007, s.15). Ayrıca, “the” yerine “a” artiklelinin seçilmesi, çocuğun yararının diğer menfaatlerle birlikte dikkate alınması gerektiğini, ancak bunlar arasında önceliğe sahip olduğunu ifade etmektedir. Türkçe metinde ise “öncelikli bir düşünce” yerine “temel düşünce” ifadesinin tercih edilmesi ve “bir” sözcüğünün kullanılmaması, çocuğun yararının öncelik vurgusunu zayıflatır da daha merkezî ve üstün bir konuma taşımıştır (Şirin, 2019, s.221-222). Sonuç olarak, yüksek yarar ilkesi diğer menfaatleri kendiliğinden dışlayan mutlak bir üstünlük olarak yorumlanmamalıdır. Bir başka deyişle, çocuğun yüksek yararı ebeveynlerin, diğer çocukların, toplumun ya da üçüncü kişilerin menfaatleriyle çatıştığında somut olayın koşullarına göre “adil” bir dengeleme yapılmalıdır. Bu süreçte ise yüksek yarar ilkesi, öncelikle korunması gereken temel değer olarak ele alınmalıdır (Hazar, 2022, s.668).

Göç olgusu, çocuğun üstün yararı ile toplumsal menfaatler arasındaki dengenin en belirgin biçimde ortaya çıktığı alanlardan biridir. Egemenlik hakkından kaynaklı olarak devletlerin göç hareketlerini kontrol etme yönündeki meşru menfaatleri ile göçmen çocukların yüksek yararı arasındaki dengeleme her zaman çocuk lehine sonuçlanmamaktadır (Beltman et al., 2016, s. 123). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin (AİHM) Assem Hassan Ali / Danimarka kararı, konuyu açıklayan önemli bir örnektir. Söz konusu kararda, başvuranın uyuşturucu madde ticareti suçu nedeniyle sınır dışı edilmesi AİHS’nin 8. maddesi kapsamında incelenmiştir. Başvuran, Danimarka vatandaşı çocuklarından ayrılmanın çocukların yüksek yararına aykırı olacağını ileri sürmüştür. Mahkeme, çocuğun yüksek yararının öncelikli bir unsur olduğunu ancak mutlak olmadığını vurgulamıştır. Danimarka makamları çocukların sağlık sorunlarının bulunmadığını, bakım veren ebeveynin ülkede kalacağını ve babalarıyla bağlarının sınırlı olduğunu tespit etmiştir. Bu nedenle AİHM, devletin kamu düzenini koruma menfaatinin çocukların babalarıyla birlikte yaşama yararına ağır bastığına ve AİHS’nin 8. maddesinin ihlal edilmediğine hükmetmiştir. (AİHM, Assem Hassan Ali/Danimarka, 2019).

Çocuğun Yüksek Yararı: Hak, Usul ve Yorum İlkesi

Komite, 2013 tarihli 14 No'lu Genel Yorumu'nda çocuğun üstün yararı kavramının kapsamı ve hukuki niteliğini daha açık biçimde ortaya koymak amacıyla sistematik bir değerlendirme yapmıştır. 14 No'lu Genel Yorum, Sözleşme'nin 3. Maddesinde düzenlenen "çocuğun yüksek yararı" ilkesinin hukuki niteliğini üç boyutta açıklar: maddi bir hak, usule ilişkin bir kural ve genel bir yorum ilkesi (Çopur, 2021, s.67).

Çocuğun yüksek yararı, maddi bir hak olarak çocukla ilgili tüm kararların merkezinde yer almalı ve öncelikli biçimde dikkate alınmalıdır. Bu hak, soyut bir prensip olmanın ötesinde, doğrudan uygulanabilir nitelikte olup mahkemelerde ileri sürülebilir. Böylece yüksek yarar, çocukların korunması için güçlü bir güvence, devletler açısından ise yerine getirilmesi zorunlu bir yükümlülük oluşturmaktadır (Keskin, 2022, s.170). 6 No'lu Genel Yorum'da yer alan geri gönderme yasağı, çocuğun yüksek yararının maddi bir hak olma niteliğini somut biçimde ortaya koymaktadır. Zira çocuğun yüksek yararına aykırı bir geri gönderme kararı kural olarak verilemeyeceği gibi telafisi imkânsız zarar riski bulunan bir ülkeye sınır dışı edilmesi de kesin biçimde men edilmiştir. Bu yaklaşım, yüksek yarar ilkesine normatif bir içerik kazandırarak davalarda "ileri sürülebilir bir hak" olarak işlev görmesini sağlamaktadır (BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 6, 2005). Sınır dışı işlemleri, çocuğun yüksek yararının belirlenmesinde dikkate alınması gereken unsurları ciddi şekilde ihlal etme potansiyeline sahiptir. Komite, 14 No'lu Genel Yorum'da gereken unsurları; çocuğun görüşleri, kimliği, aile ve sosyal bağları, bakımı ve güvenliği, kırılganlığı, sağlık ve eğitim hakları olarak sıralamıştır. Özellikle sağlık ve eğitim hakkı, sınır dışı halinde ciddi biçimde kesintiye uğrayarak çocuğun gelişimini, toplumsal entegrasyonunu ve gelecekteki yaşam olanaklarını telafisi güç şekilde zedeleyebilmektedir. Nitekim BM Çocuk Hakları Komitesi, benzer vakalarda verdiği kararlarla bu riskleri açıkça vurgulamıştır. Komite, 31/2017 sayılı başvuruda, başvuran çocukların Çin'e sınır dışı edilmeleri halinde "hukou" sistemine (nüfus kayıt sistemine) kaydedilemeyeceklerini; bu nedenle eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimlerinin engelleneceğini ve kimliklerini koruma

haklarının zedeleneyeceğini belirtmiştir. Bu nedenle sınır dışı kararının çocuğun yüksek yararını ihlal ettiğini tespit etmiştir (Ateşci ve Telli, 2022, s. 79-80).

Çocuğun yüksek yararı, maddi bir hak olmasının yanı sıra temel bir yorum ilkesi olarak da kabul edilmektedir. Çocuğun yüksek yararı, yorum ilkesi işlevi sayesinde çocukları ilgilendiren tüm normların ve hakların değerlendirilmesinde belirleyici bir ölçüt rolü oynamakta ve normların anlamlandırılmasında yön gösterici bir araç olarak kullanılmaktadır. Böylece çocuk haklarının ve esenliğinin korunması, yorum sürecinin merkezinde yer almaktadır (Hazar, 2022, s.664). Örneğin AİHM, Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga / Belçika davasında, beş yaşındaki çocuğun yetişkinlere özgü koşullarda alıkonulmasını ve Kongo'ya sınır dışı edilmek istenmesini çocuğun üstün yararı ilkesine aykırı bulmuştur. Bu ilkenin küçük bir çocuğun korunması ve esenliğinin sağlanmasında aile bağlarının korunmasını zorunlu kıldığını vurgulamıştır. Bu nedenle Mahkeme, en uygun çözümün Kanada'daki annesine kavuşturulması olduğunu belirterek aile birleşiminin sağlanmamasını üstün yarar ilkesine aykırı değerlendirmiştir (AİHM, Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga / Belçika, 2007). Görüldüğü üzere, AİHM, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde (AİHS) çocuk haklarına ilişkin ayrı bir madde bulunmamasına rağmen başvuruları çocuğun üstün yararı ilkesi ölçütüyle incelemektedir.

Çocuğun yüksek yararı, usul kuralı niteliği bakımından da özel bir önem taşımaktadır. Dolayısıyla her karar sürecinde dikkate alınmalı ve çocuk üzerindeki olası etkiler mutlaka değerlendirilmelidir. Karar gerekçelerinde bu yararın nasıl belirlendiği, hangi ölçütlere dayandığı ve diğer menfaatlerle nasıl dengelendiği açıklanmalıdır. Dolayısıyla çocuğun yüksek yararı, hem bireysel başvurularda hem de politika düzeyinde alınan karar süreçlerinin merkezinde gözetilen öncelikli bir usul kuralı niteliği taşımaktadır (BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No.14, 2013). Usule ilişkin niteliğin en somut görünümünden biri, göç bağlamında çocukların alıkonulmasına dair uygulamalarda ortaya çıkmaktadır. Göç bağlamında çocukların alıkonulması, kural olarak çocuğun yüksek yararıyla bağdaşmaz. Bununla birlikte ÇHS'nin 37. maddesi, özgürlüğünden yoksun bırakmayı yalnızca "son çare", "en kısa süre" ve "uygun koşullar"la sınırlamaktadır. Bu hükmün usul boyutu gereği, idari ve yargısal makamlar bir çocuğun özgürlüğünden yoksun bırakılmasına karar vermeden önce bireysel yarar değerlendirmesi yapmalı ve özgürlüğü koruyan tüm alternatifleri sistematik biçimde inceleyip neden yetersiz gördüklerini gerekçelendirmelidir. Ayrıca kullandıkları ölçütleri karar metninde açıkça ortaya koymalı ve alıkonma söz konusuysa, kararın yetkili mercilerce düzenli aralıklarla gözden geçirilmesini sağlamalıdır. Bu çerçeveye uyumlu olarak, yumuşak hukuk belgeleri ve uluslararası denetim organları, çocukların alıkonulmasının kaldırılmasını ve çocuk yararını merkez alan alternatiflerin benimsenmesini önermektedir (Takács, 2022, s. 103). Nitekim, AİHM'nin Rahimi/Yunanistan kararı bu konuda önemli bir örnek teşkil etmektedir. 2011 tarihli Rahimi/Yunanistan davası, refakatsiz bir Afgan çocuğun yetişkinlere mahsus kapalı bir merkezde, hijyen ve altyapı koşullarının yetersiz olduğu koşullarda tutulmasına ilişkindir. AİHM, ulusal makamların karar sürecinde çocuğun üstün yararını hiçbir aşamada dikkate almadığını tespit etmiş ve bu nedenle devletin göç kontrolü çıkarı ile çocuğun korunması arasında adil bir denge kurulmadığı sonucuna varmıştır (AİHM, Rahimi/Yunanistan, 2011).

Sonuç

Sonuç olarak çocuğun yüksek yararı, her türlü karar ve uygulamada çocuğun korunma, gelişme ve esenliğinin öncelikli olarak gözetilmesini ifade etmektedir. Başka bir deyişle, çocuğun yüksek yararı kavramı, çocuğu koruyan maddi bir hak, karar süreçlerinde gözetilmesi gereken usul kuralı ve hukukî düzenlemelerin uygulanmasında yol gösterici bir yorum ilkesi niteliği taşır. Böylece çocuğun yüksek yararı, başta göçe ilişkin kararlar olmak üzere çocuklarla ilgili tüm kararlara temel bir ölçüt olarak yön vermektedir. Nitekim BM Göçmenlerin İnsan Hakları Özel Raportörü Felipe González Morales'in de belirttiği üzere, "Çocukların güvenlik ve korunma hakkı, göç etmeleri halinde dahi geçerliliğini korur" (Takács, 2022, s.100). Çocukların içinde bulundukları kırılganlık dikkate alındığında, öncelikle çocuk olarak değerlendirilip göçmenlik statülerinin ikinci planda ele alınması gerekmektedir. Bu yaklaşım, devletlerin sınır güvenliğini gözetirken çocuğun üstün yararını öncelikli ölçüt olarak kabul etmelerini zorunlu kılar. Böylelikle, uluslararası hukukun çocuklara tanıdığı haklar, uygulamada somut biçimde karşılık bulur.

Kaynakça

- Ateşci, K., & Telli, C. (Der. ve yay. haz.). (2022). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesine başvuru usulü ile güncel 10 komite kararı. UNICEF Türkiye. <https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/birlesmis-milletler-cocuk-haklari-komitesine-basvuru-usulu-ile-guncel-10-komite-karari>
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. (2007). Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga / Belçika (Başvuru No. 13178/03). European Court of Human Rights. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-77447%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-77447%22]})
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. (2011). Rahimi / Yunanistan (Başvuru No. 13178/03). (Başvuru No. 8687/08). European Court of Human Rights. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-104367%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-104367%22]})
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. (2019). Assem Hassan Ali/Danimarka (Başvuru No. 25593/14). European Court of Human Rights. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-187202%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-187202%22]})
- Beltman, D., Kalverboer, M., Zijlstra, E., van Os, C., & Zevulun, D. (2016). The legal effect of best-interests-of-the-child reports in judicial migration proceedings: A qualitative analysis of five cases. In T. Liefwaard & J. Sloth-Nielsen (Eds.), The United Nations Convention on the Rights of the Child: Taking stock after 25 years and looking ahead (pp. 655–680). Brill | Nijhoff. <https://research.rug.nl/en/publications/the-legal-effect-of-best-interests-of-the-child-reports-in-judici>
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi. (2005). General comment No. 6 (2005): Treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin (CRC/GC/2005/6). United Nations. <https://www.refworld.org/legal/general/crc/2005/en/38046>
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi. (2013). General Comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1) (CRC/C/GC/14). United Nations. <https://www.refworld.org/legal/general/crc/2013/en/95780>

- Birleşmiş Milletler. (1989). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. Resmî Gazete, 27 Ocak 1995, Sayı: 22138. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc078/kanuntbmmc078/kanuntbmmc07804058.pdf
- Çopur, O. (2021). Çocuğun yüksek yararı nedir? Ankara Barosu, MATRA Projesi. https://www.academia.edu/45061612/%C3%87ocu%C4%9Fun_Y%C3%BCksek_Yarar%C4%B1_Nedir
- Freeman, M. (2007). Article 3: The best interests of the child. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Hazar, Z. (2022). İnsan hakları çatışmalarının çözümünde çocuğun üstün yararı ilkesinin işlevi: Türk Anayasa Mahkemesi kararları çerçevesinde bir değerlendirme. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 26(2), 647–684. <https://doi.org/10.34246/ahbvuhfd.1116690>
- Keskin, Z. (2022). Çocuk Hakları Komitesi kararlarında sınır dışı prosedürüne tabi çocuğun yüksek yararı: Usulî güvenceler. ViraVerita E-Dergi, (16), 165–188. <https://doi.org/10.47124/viraverita.1193081>
- Şirin, M. C. (2019). Çocuğun yararı gözüyle çocuğun yüksek yararı ilkesine bakış. Çocuk ve Medeniyet Dergisi, 4(8), 219-240. Çocuk Vakfı. <https://cocukvemedenyet.cocukvakfi.org.tr/index.php/CMD/article/view/158>
- Takács, N. (2022). The threefold concept of the best interests of the child in the immigration case law of the ECtHR. Hungarian Journal of Legal Studies, 62(1), 96-114. <https://doi.org/10.1556/2052.2021.00317>

daha fazla bilgi için

/goc_vakfi

/gocarastirmalarivakfi